

מוסדות מקור חיים

בראשות הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ שליט"א

לרפואת הרב אברהם אבא בן בריינדל חנה

כי האדם עץ השדה!?

הרב שחן אהרנרייך

עץ השדה – נתן זך

כי האדם עץ השדה:	כי האדם עץ השדה:
כמו האדם גם העץ צומח	כמו האדם גם העץ צומח
כמו העץ האדם נגדע	כמו העץ האדם נגדע
ואני לא יודע	ואני לא יודע
איפה הייתי ואיפה אהיה	איפה הייתי ואיפה אהיה
כמו עץ השדה. כי האדם עץ השדה:	כמו עץ השדה. אהבתי וגם שנאתי
כמו העץ הוא שואף למעלה	טעמתי מזה ומזה
כמו האדם הוא נשָׁרף באש	קברו אותי בחלקה של עפר
ואני לא יודע	ומר לי, מר לי בפה
איפה הייתי ואיפה אהיה	כמו עץ השדה,
כמו עץ השדה.	כמו עץ השדה.

שירו הידוע של נתן זך, "עץ השדה" המבוסס על פסוק בפרשתנו, הפך להיות סמל לקשר בין האדם לצומח ולסביבה. הדימויים החזקים בין חיי האדם לחיי העץ יוצרים תחושה שיש כאן שתי מסכתות חיים מקבילות, שני מעגלים של חיים ומוות, של צמיחה ואובדן, של שיתוף גורל. תחושות קרבה אלו מובילות את האדם לתת גם כבוד אל הצומח, שהרי הוא ישות מקבילה אלינו, לשמור על חיו - להיות מאלו שגורמים לצמיחה שלו ולא לגדיעה. במובן זה השיר בהחלט תואם את מגמת הפסוקים לאסור השחתה של עצי פרי בעת מלחמה ועוד יותר את ההרחבה שעשו חז"ל לפסוקים לאיסור כולל של השחתה של כל דבר צומח ואף דומם.

אולם יש לשאול: האם כוונת התורה במילים המופלאות, "כי האדם עץ השדה", תואמת לכוונת המשורר בשימוש שעשה במילים אלה בשירו?

הבה נתבונן במילות הפסוק:

כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תנשחית את עצה לנדיח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניו במצור.

הפסוק מתאר מקרה של מצור על עיר בעת מלחמה, והתורה אומרת שאסור להשחית את עצי הפרי כי הם נועדו לאכילה ואסור לכוותם. הפסוק מסיים במילים: "כי האדם עץ השדה לבא מפניו במצור."

קיבוץ כפר עציון, ד"נ צפון יהודה 90912 | (ע"ר) 580082915 | אתר: www.makor-c.org

טל. 02-9934810 | פקס. 02-9934812 | דוא"ל: makor.c@gmail.com

מוסדות מקור חיים

בראשות הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ שליט"א

המילה "כי" באה להסביר את הסיבה לאיסור, ואם כך המילים "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשֵּׁדָה" יכולות להיות מתאימות להסברו של נתן זך – מכיוון שיש קשר עמוק ודמיון בין האדם אל העץ אסור לנו לכרותו. אלא שהמילים המסיימות את הפסוק "לְבַא מִפְּנֵיךָ בְּמִצּוֹר" קשות. לכאורה משמע שהדמיון בין העץ לאדם הוא בכך שהעץ כמו האדם נלחם נגדנו במצור, דבר שלא רק שאיננו נכון מציאותית אלא שהוא נוגד את כוונת הפסוק, שהיא אם העץ שותף במלחמה נגדנו אז זו סיבה להתיר לכרות אותו.

בעקבות קושי זה פירש רש"י חלק זה בפסוק כתמיהה: האם העץ הוא כמו האדם? האם הוא נלחם נגדך במצור, שעל כן אתה רוצה לכרות אותו? השאלה היא כמובן שאלה רטורית שתשובתה היא שלילית ולכן אל לאדם לכרות את העץ בשעת מלחמה.

לפי פירושו של רש"י לא רק שפרשנותו של נתן זך למילים אינה תואמת את כוונת הפסוק אלא שהיא הפוכה ממנה. הפסוק לפי רש"י בא לשלול את הדמיון בין העץ לאדם ולומר שאין דמיון ולכן מותר לנו להילחם באדם ולא בעץ.

אלא שלא אלמן ישראל, וישנם פרשנים נוספים שדווקא יקרבו את פרשנות הפסוק לפרשנותו של נתן זך ויישבו אותו עם פשוטו של מקרא.

ראב"ע לא מקבל את פרשנותו של רש"י. הוא טוען שלפי דברי רש"י הפסוק לא נותן טעם חיובי מדוע אסור לכרות את העץ אלא נותן רק טעם למה אין צורך לכרות אותו - כי הוא לא נלחם נגדך. ראב"ע מחפש בפסוק הסבר חיובי מדוע אסור לכרות את העץ. לכן מסביר ראב"ע את המילים "כִּי הָאָדָם עֵץ הַשֵּׁדָה" כעובדה במציאות – האדם ניזון וחי מן העץ ולכן אין לו רשות לכרות אותו. אלא שחוזרת השאלה מה יעשה ראב"ע עם סיום הפסוק: "לְבַא מִפְּנֵיךָ בְּמִצּוֹר"? על כך עונה האב"ע שסיומת זו קשורה לחלק הקודם של הפסוק: "ואותו לא תכרות... לבוא מפניך במצור" – אל תכרות את העץ בשביל לחזק את המצור ובמעין סוגריים נכנס ההסבר "כי האדם עץ השדה" – העץ נותן לך חיים וזו הסיבה לאסור לכרותו.

הסבר זה של ראב"ע מקרב אותנו קצת יותר לפרשנותו של נתן זך למילים בפסוק, אך נתן זך הלך צעד אחד מעבר. לפי ראב"ע המילים "כי האדם עץ השדה" כוונתן שהעץ נותן חיים לאדם, ואילו לפי נתן זך העץ לא רק משרת את האדם אלא העץ הוא יצור חי הדומה לאדם.

לרשב"ם פרשנות אחרת לפסוק, הפוכה מזו של סבו רש"י. פרשנות שאולי קרובה צעד נוסף אל פרשנותו של נתן זך.

לפי רש"י הפסוק תמה: וכי העץ הוא כמו האדם שאתה נלחם נגדו? והתשובה הברורה היא לא! לפי הרשב"ם אכן העץ יכול לפעמים להיות כמו האדם שנלחם נגדך ולסייע לאויב במאמץ המלחמתי. העץ יכול להוות מסתור קיבוץ כפר עציון, ד"נ צפון יהודה 90912 | (ע"ר) 580082915 | אתר: www.makor-c.org

מוסדות מקור חיים

בראשות הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ שליט"א

לחיילי האויב וכן לעזור כנתיב מילוט. עצים כאלו אכן מותר לכרות בשעת מצור. לפי הרשב"ם חלק זה של הפסוק: "כי האדם עץ השדה לבוא מפניך במצור" אינו הסבר מדוע אסור לכרות את העץ אלא הסתייגות מדברי הפסוק לפני כן שאוסר כריתת עצים. המילה "כי" מתפרשת כ"אלא" – אסור לכרות סתם עץ פרי אלא רק עצים שמסייעים את האדם לבוא מפניך במצור.

מה היחס בין פרשנותו של הרשב"ם לזו של נתן זך? על פי הרשב"ם הביטוי "כי האדם עץ השדה" בא להשוות בין האדם לבין העץ ששניהם יחדיו מהווים איום מלחמתי נגדך. אולם גם השוואה זו אינה השוואה מהותנית כפי עושה נתן זך אלא השוואה טכנית ביחס לסיטואציה מסוימת של שימוש בעץ לצורך מלחמה.

האם נתן זך הרשה לעצמו "להתפרע" ולקחת את הדימוי שמביא הפסוק למערכת דימויים כוללת יותר? ייתכן, אך כפי שנראה הוא אינו הראשון שעושה כן. כבר חז"ל עשו זאת לפניו בגמרא במסכת תענית דף ז עמוד א (בתרגום חופשי שלי):

"אמר רבי ירמיה לרבי זירא: ... יגיד לי אדוני משהו באגדה. אמר לו: כך אמר רבי יוחנן – מה כוונת הפסוק: "כי האדם עץ השדה", וכי אדם עץ שדה הוא?"

אלא, בגלל שכתוב: "כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת", וכתוב: "אתו תשחית וְכָרְתָּ". כיצד זה מסתדר? אם תלמיד חכם הגון הוא – "ממנו תאכל ואתו לא תכרת", ואם לא – "אתו תשחית וְכָרְתָּ".

אנו רואים שחז"ל רואים את המילים "כי האדם עץ השדה" כהשוואה בין האדם אל העץ, השוואה המעוררת את השאלה וכי אדם הוא עץ? חז"ל עונים, שכמו שבעצים יש עץ שעושה פרי שאותו אסור לכרות וישנו עץ מזיק שאותו מצווה לכרות כך גם בהשוואה לאדם. תלמיד חכם הגון ובעל מידות ישרות מצווה ללמוד ממנו, אבל אם ישנו אדם שאינו הגון אסור ללמוד ממנו ומצווה לכרות אותו.

יש כאן דוגמא יפה, כיצד עולה דרשנותם של חז"ל מתוך התבוננות בחלקו של הפסוק עצמו, מבלי להזדקק להקשרו הרחב. חז"ל ראו שישנו קושי להבין את הפסוק בפשוטו והעדויות לכך היא הפירושים הרבים שניתנו לפשט הפסוק, שניסו להסביר את המילים בהקשר המלחמה. חז"ל מבינים שיש כאן ביטוי שניתן להרחיבו גם מעבר למה שנצרך בפשט הפסוק.

ברצוני להציע שגם לפי הסברו של רש"י ניתן להגיד שהתורה באה לרמוז בביטוי זה על הקשר בין האדם אל העץ. רש"י אומנם שם סימן שאלה אחר הביטוי, אך ייתכן ששאלת הפסוק היא כזו: האם ההשוואה בין האדם לעץ השדה היא רק לעניין זה שהעץ משמש במלחמה נגדך במצור? התשובה היא שישנו קשר אחר עמוק יותר בין האדם אל העץ, קשר הגובר על השימוש שנעשה בו במצור. התורה באה להוציא מהמחשבה שמכיוון שהעץ משמש את האויב, חלק מהמלחמה הפסיכולוגית הוא גם לגדוע את עצי הפרי שלו. בגדיעת העצים של

קיבוץ כפר עציון, ד"נ צפון יהודה 90912 | (ע"ר) 580082915 | אתר: www.makor-c.org

מוסדות מקור חיים

בראשות הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ שליט"א

עיר מתבטא חורבן האדם אשר בה. כך עשו הפורעים הערבים שכבשו את כפר עציון, הם עקרו את כל העצים שנטעו אנשי כפר עציון. אולם התורה באה ואומרת לנו שישנו קשר עמוק ואוניברסלי בין העץ לאדם באשר הוא, ואין לך רשות לגדוע את עצי הפרי של העיר, אף לא את עצי האויב.

לא לחינם למדו מכאן חז"ל את איסור 'בל תשחית' בהרחיבם את הפסוק לאיסור כללי על השחיתה - ישנו ערך לדברים בעולם מעבר לזיקה ולתועלת האישית של הבעלים עליהם. כל דבר בעל ערך, גם אם אינך זקוק לו אסור לך להשחיתו שהרי יש מישהו בעולם שיכול להזדקק לו. "אין לך דבר שאין לו מקום".